

Példák a mentális térkép társadalomtudományi kutatásban való alkalmazására

Dobák Judit

Antropológiai és Filozófiai Tudományok Intézete

boldobak@uni-miskolc.hu

Kulcsszavak: kulturális antropológia, módszertan, mentális térkép, terepmunka, térhasználat.

A mentális térképezés interdiszciplináris terület, a pszichológia, a szociálgeográfia, a kulturális antropológia az 1960-években kezdte el tudatosan használni, és az elnevezés is ekkorra datálható. Köszönhető ez Edward T. Hall amerikai pszichológus-antropológusnak, aki a *Rejtett dimenziók*¹ című népszerű munkájában proxemika kifejezéssel jelölte a különböző kultúrák kommunikációjának térbeli vetületét. Ezt megelőzően a chicagói iskolavárosokkal foglalkozó csoportjai már az 1920-as években számos olyan kutatást végeztek, amelyben a tér és társadalom kapcsolatának alapvető szerepe van. Park² humánökológiai megközelítése ökológiai fülkéknek nevezi, majd Burgess³ koncentrikus városmodellje is abból az alapvetésből indul ki, hogy különböző társadalmi csoportok más-más lakóhelyet választanak (vagy képesek választani), és a térhasználat társadalmi csoportok szerint modellezhető.

Bronisław Malinowski⁴ a Trobriand-szigeteki terepmunkájában leírt kereskedelmi lánc bemutatásában külön elemként foglalkozik azzal, hogy a szigetek távolsága, annak megélése hatással van a közösségek közötti kereskedelmi és egyéb kapcsolatokra.

A magyar paraszti társadalom vizsgálatánál Hofer Tamás és Fél Edit 1950-es években, az *Átányon* végzett kutatásban⁵ „Az élet térbeli rendje a házban és az udvaron” fejezetben foglalkozik a gazdálkodás térbeli vizsgálatával. A felvételeiket nem mentális térképnek nevezik, de leírásaik beszámolnak a faluban

¹ Edward T. HALL, *Rejtett dimenziók*, (Budapest: Gondolat Kiadó, 1975)

² Robert E. PARK and Ernest BURGESS, *Introduction to the Science of Sociology*, (Chicago: University of Chicago Press, 1921)

³ Ernest BURGESS and Robert E. PARK and R.D. MCKENZIE, *The City: Suggestions for the Study of Human Nature in the Urban Environment*, (Chicago: University of Chicago Press, 1925)

⁴ Bronisław MALINOWSKI, *Argonauts of the Western Pacific*, (London: Routledge, 1922)

⁵ HOFER Tamás és FÉL Edit, *Arányok és mértékek az átányi gazdálkodásban*, (Budapest: Balassi, 1997)

használt gyalogutak kialakulásáról, a porta és a családi ház használatának térbeli vetületeiről.

A tér társadalomtudományi vizsgálatának gondolatát a szociálgeográfia emelte be a magyar szakirodalomba. Tímár Judit,⁶ Berényi István,⁷ Cséfalvay Zoltán⁸ a földrajztudomány keretein belül publikálták tanulmányaikat e témában. Nemes-Nagy József – ahogy Beluszky Pál⁹ fogalmaz – „nyelvet” kívánt adni a társadalom térbeliségével foglalkozó hazai kutatásoknak. A kulturális antropológiában viszonylag későn jelent meg a fogalom. Bíró A. Zoltán KAM¹⁰ kereteiben végzett vizsgálatait és R. Nagy szociopetális és szociofugális terekről írt rubrikái munkáséletmód kutatásait sorolhatjuk ide,¹¹ Letenyei¹² alkalmazott kutatási módszerként ír róla.

A mentális térkép kutatásban való használata, gyakran határtudományok között teremt kapcsolatot. A közgazdaságtanban, a geográfiában, pszichológiában, a kulturális antropológiában egyaránt megjelenik.

A kulturális antropológián belül – aminek akadémiai besorolása szintén töredezett – a mentális térképezés, vagy a mentális térképek használata módszerként fogható fel. Az antropológia eszköztára sikerrel nyúl olyan módszerekhez, amelyek kvalitatív adatokat, információkat eredményeznek. A terepen szerzett térképek látványosak, szubjektív elemeket tartalmaznak, hasonlóan az interjúhoz, vagy egyéb megfigyelési technikákhoz. A proxemika és a mentális térképezés ezért sok esetben csak más módszer együttes alkalmazásával értelmezhető. A mentális térképezés módszertana kevésbé kidolgozott, jórészt esettanulmányokban a kutatók egyedi megoldásait sorakoztatja fel a hazai és nemzetközi szakirodalom. A számítógéppel támogatott kutatások fejlődése hozhat ebben áttörést, mivel egyre könnyebben hozzáférhetőek nyílt forráskódú tér-

⁶ TÍMÁR Judit, „A nők tanulmányozása a földrajzban, avagy: van-e létjogosultsága a feminista geográfianak Magyarországon?”, *Tér és Társadalom*, 7(1993) 1–2. sz. 1–18.

⁷ BERÉNYI István, *Az alkalmazott szociálgeográfia elméleti és módszertani kérdései*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992)

⁸ CSÉFALVAY Zoltán, *Térképek a fejünkben*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990)

⁹ BELUSZKY Pál, „Opponensi vélemény Nemes Nagy József »Tér a társadalomkutatásban« című értekezéséről”, *Tér és Társadalom*, 11(1997) 4. sz. 137–141.; NEMES NAGY József, *A tér a társadalomkutatásban*, (Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, 1998)

¹⁰ BÍRÓ A. Zoltán és a Kommunikációs Antropológia Munkacsoport tagjai (BÍRÓ A. Zoltán és BODÓ Julianna és GAGYI József és MAGYARI VINCE Enikő és MAGYARI Nándor László és OLÁH Sándor és TÜROSEK Zoltán), „Mentális térképek”, *Janus*, 8(1991) 1. sz. 33–40.

¹¹ R. NAGY József, „»Nekünk má' semmisse a gyár...« Identitásbeli azonosságok és különbségek a rubrikái és a diósgyőr-vasgyári munkások esetében”, *Századvég*, 7(2002) 24. sz. 75–89.; JÓZSEF R. NAGY, *Laborer communities: Cultural anthropological research on laborer communities in northeast Hungary*, (Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 2012)

¹² LETENYEI László, *Településkutatás. A települési és térségi tervezés társadalomtudományos alapja*, (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2004)

Példák a mentális térkép társadalomtudományi alkalmazására

képek, a megjelenítés, és a feldolgozás korábbi korlátai csökkennek. A kézzel rajzoltatott térképek feldolgozására is egyszerűsödik a számítástechnika fejlődésével.

A mentális térképezés egyfajta gondolkodássá is vált, hiszen amellett, hogy a téri leképződéseket is vizsgálni lehet, a terepen a kapcsolatfelvételnél és a beszélgetés elindításában, verbális korlátok és különbségek átlépésében is segítsége lehet a kutatóknak.

Tanulmányomban három esettanulmányon keresztül szeretném bemutatni a mentális térképek módszertani hasznosításának lehetőségeit.

A kulturális antropológia módszertani eszköztára a résztvevő megfigyelésen és az interjúkészítésen túl viszonylag sok egyéb módszert és kreatív mérést megenged. Ahogyan a vizuális antropológiai eszköztár egyre bővül,¹³ és az akadémiai szférában a fotó és film használata elfogadottá vált, további vizuális eszközök megjelenése, használata, fejlődése, úttörése is várható, kikerülhetetlen.

Tanulmányomban a fizikai tér leképződésének vizsgálatát és az interjúalanyok beszámolóit összekötöttem. A térképek használata az interjúkban számomra először kísérlet volt, és meglepően jó eredményeket hozott, amelyek később más tanulmányokba is beépültek. A módszer tudatos használata számos további lehetőséget rejt.

Mésztelepi kolónia szomszédsági viszonyainak vizsgálata mentális térképekkel

A tatabányai vizsgálat fő célkitűzése roma közösségek egészségügyi helyzetének és a környezethez való igazságos hozzáférés megvalósulásának vizsgálata volt. A vizsgálat keretét a PAD Alapítvány biztosította. A kutatás több fázisának első részét zártuk le, a részeredmények publikálása folyamatban van. A vizsgálatot kulturális antropológusok vezetik, akikhez képzőművész, fotográfus, grafikus, színész, kisebbségi mediátor kapcsolódik a közös munka során.¹⁴

A vizsgálatot a kulturális antropológiában leggyakrabban használt klaszikus módszerrel, interjúkészítéssel kezdtük. Interjúkérdésekkel igyekeztünk megkeresni minden olyan személyt, aki valamilyen módon hatással van a mésztelepi életmódra: a Mésztelep lakóival, az ott lakó gyerekeket befogadó iskolák dolgozóival, védőnővel, óvónókkal, szociális szolgálat munkatársaival, városvezetés érintett dolgozóival, a körzetes orvossal. A félig strukturált interjúkban

¹³ A vizuális adatok és eszközök kulturális antropológiában betöltött szerepről részletes leírás ad: OLÁH Levente és TÖRÖK Zsuzsanna, „Online környezetben készült vizuális reprezentációk és helyük a társadalomtudományi kutatásban”, *Kultúra és Közösség*, 4(2017) 3. sz. 43–45.

¹⁴ A kutatás a Social Determinants of Roma Health – Hungary támogatása, környezeti igazságosság szemléletű kutatással és interkulturális mediációval témájú projekthez kapcsolódik, melyet a PAD Alapítvány partnerség részeként kezdett el. A projektben kutatóként a projekt előkészítésében, és a terepkutatásban vettem részt, többek közt Papp Gergely és Berecz Diána antropológusokkal.

rákérdeztünk a mindennapi életre, a környezeti terhelésekre és arra, hogy mindez hogyan befolyásolja a mindennapjaikat.

A Mésztelep ma Tatabánya egyik elhíresült városrésze. Az 1890-es évek végén a szénbányászat majd mész-kőbányászat emberi erőforrásának lakóhelyét adó virágzó kolónia volt. A kolónia, mint sok más, hasonló történetű magyarországi kolónia a rendszerváltáskor gyors ütemben indult romlásnak, a házak elértéktelenedtek. A mai igényeknek csak részben megfelelő házakban társadalmilag leszakadó családok élnek. A kolónia nagy része az önkormányzat tulajdonában van, bérlakásként működtetik. A kolónia szerkezetileg a nagy tömegű lakótelep építésének elvét követi, szabályos derékszögű, párhuzamos utcarendszerével átlátható, a lakóházak szűk tartományban 35-60 négyzetméter alapterületűek, alacsony belmagassággal, szigetelési problémákkal. A lakások komfort nélküliek, a vizet a legtöbb lakásba bevezették, de a csatornázás néhány épülettől eltekintve nem megoldott, a szennyvíz nyitott elvezetéssel a lakóházak közvetlen közelében folyik el. A telepet kettévágó patak és annak partja illegális személtlerakóként működik. A szeméthegek a mésztelepiek és a város között folyamatos konfliktus okoznak. A nagy mennyiségű szemétnek köszönhetően magas a rágcsálók előfordulása, a kis alapterületű, rosszul szellőző, nem megfelelően szigetelt házak többsége folyamatosan küzd a penésszel.

Az interjúalanyok Mésztelepről való kommunikációja sokféle volt. A megkérdezettek nagy része saját tapasztalattal bír a kolóniáról, járt ott, saját élményei vannak az ott élők életmódjáról. De akadt olyan döntéshozásban szerepet játszó önkormányzati dolgozó, aki a Mésztelep ismerete nélkül hoz döntést az ott élőkéről. A térhasználat szempontjából ennek miért is lehet jelentősége?

Az első adatfelvételek után a helyiekkel csoportos párbeszédet kezdeményeztünk. Az akciószerű megkeresés tervezett volt, házról házra járva kértük a lakókat, hogy jöjjenek a közeli kisbolt előtti területre. Szerettünk volna előkészíteni egy jellegében lakossági fórumra hasonlító későbbi találkozót. A beszélgetések közben az ott élőket megkértük, hogy rajzolják le a Mésztelepet. Először a kérésünket elutasították, értetlenül forgatták a papírt, visszakérdeztek, „hol kezdjem”, „most mit rajzoljak le?” „nem tudok rajzolni” válaszokat adtak. Viszont amikor azt kértük, hogy kezdje a saját utcájánál a rajzolást, nem csak a saját utcáját rajzolta le, hanem élénk elbeszéléseket kaptunk, részletgazdag ábrázolással mind a telep fizikai megjelenéséről, mind a benne lakókról. Rajzolás közben az adatközlők a rajzzal párhuzamosan számos olyan részletet és összefüggést is megvilágítottak, amit a csupán verbalitáson alapuló interjúnál nem tudtunk előhívni. A kolónia mindennapjait meghatározó kapcsolatokra, belső ellentétekre világítottak rá. Számunkra addig egymás melletti párhuzamos utcákat csoportba rendezték, amely arra mutatott rá, hogy ha beszélgetéseket akarunk kezdeményezni, akkor ezeknek a szomszédsági viszonyoknak a feltér-

Példák a mentális térkép társadalomtudományi alkalmazására

képezését kell először elkészítenünk. Ha tovább akarunk kutatni, meg kell állapítani, hogy mely utcák, utcarészek tartoznak egy-egy szomszédsági egységbe. A szomszédsági egységeket alapul véve a kutatás gördülékenyebben haladt tovább. A kutatásnak nem volt célja a mentális térképek felvétele, spontán módon, interjútechnikával párosított módszertan volt. A mentális térkép rajzoltatása gyors, és hatékony módszer kisebb lakóegységek azonosítására, lakóhelyen belüli csoportok határainak meghúzására. az adatfelvétel azért is hatékony, mert egyszerű több emberrel is felvehető, és nem kell a közösség minden tagjának mentális térképét rögzíteni ahhoz, hogy érvényes válaszokat kapjunk a lakókörnyezetben élőkéről. A megrajzolt térkép közös platformot is adott egy-egy beszélgetésnek, előfordult, hogy körbeállták, nézték egymás rajzait, szóbeli kiértékeléseket fűztek az ábrához.

A gettósodó telep házait az önkormányzat folyamatosan bontja, a házak ajtóit, ablakait befalazzák, hogy oda ne költözhessen be újabb lakó. Ez a magyarországi telepfelszámolások esetében bevett gyakorlat, és egyértelműen jelzi a telepelszámolás szándékát az önkormányzat részéről. Ennek ellenére a telepiek komoly erőforrást mozgósítanak a bérlemények javítására, és hogy a rokonok, a szomszédsági viszonyba tartozók minél közelebb költözzenek egymáshoz. A térképekhez fűzött kommentárok ezt a folyamatot is egyértelműen jelezték.

A telepelszámolás egyik visszatérő nagy problémája, hogy a telepen élők akkor is ragaszkodnak saját otthonaikhoz, ha lakásukat saját maguk minősítik rossz állapotúnak. A ragaszkodás pedig ellenállást, rosszállást vált ki. A környezet, a szomszédok, a szomszédsági viszonyrendszerek képviselnek olyan értéket, hogy vágnak ezen állapot megtartására, annak ellenére, hogy a lakókörnyezetük mélyen az igényeik alatt vannak. Feltételezésem szerint a mentális térképekkel a telepelszámolások esetében hatékonyabban lehetne olyan új lakóhelyekre irányítani a gettósodó területen lakókat, hogy ez nagyobb elégedettség/elfogadás mellett történjen meg. Ezen szomszédsági viszonyrendszerek azonosításával, figyelembevételével a költözési motivációt is növelni lehetne. A magyar közigazgatás és jogrendszer egyénben és családban gondolkodik, ezért az eljárásrendek nagy része is ehhez igazodik, az orvos, a védőnő, a szociális gondozó is ezeket az egységeket veszi munkája alapjául. Értelemszerűen a bérlakások rendszere is ezt az elvet követi. Pedig a lakóhelyhez való kötődésünknek a családnál lehet nagyobb egység is a fontos összetevője. A megfigyeléseink ezt alátámasztották. Egy bevásárlás, vagy egy orvoslátogatás, vagy bármely tevékenység kooperációt igényel. Ha nincs kire bízni a kisgyereket, vagy az ágyban fekvő nagyapát, vagy nincs kihez szólni, ha probléma van, akkor egy szebb otthon nem tudja beteljesíteni a funkcióját. A kapcsolathálók néha láthatatlanok, vagy nehezen feltárhatók, hiszen a mindennapok olyan apró,

semmitmondónak nevezhető lépéseiről lehet szó, amit maguk az adatközlők sem tudatosítanak. A lakóhelyváltás – így a telepfelszámolás is – számos olyan területi kiszakadással jár, ami a lakóknak csak érzés szintjén jelenik meg, nem verbalizálható érvként. Ebben a folyamatban a mentális térképekkel rá lehet mutatni arra, milyen területek tartoznak össze, mekkora az egyes szomszédsági terület, és hol van annak határa.

Ebben az esettanulmányban a rajzoltatás harmadik eredménye volt, hogy mentális térkép használatával olvashatóvá vált a Mésztelepről való beszéd téri leképződésének eltérése a mésztelepiek és a nem mésztelepiek között. Ha ez látható, könnyebbé tehető az intézmények és a lakók közötti párbeszéd.

Miskolc és az egyetemi kampusz térbeli viszonya

Egyetemi oktatóként a városantropológia órákon éveken keresztül kértem a diákokat, hogy rajzolják le Miskolcot. Miskolc és a Miskolci Egyetem kampuszának elkülönülése különleges. A fizikai távolságnak sok előnye mellett hátrányként felhozható, hogy az egyetemi létet nem lengi körbe az a „városban lakás”, amellyel maga a kampusz léte befolyásolja, emeli a befogadó várost. Ez a hiány az egyetemvárosban a szolgáltatások, szórakozási lehetőségek egyoldalúságában mutatkozik meg. A város és kampusz elhatárolódása olyan eseteket is kitermelt, amely szerint volt olyan hallgató, aki egyszer sem járt a Tiszai Pályaudvar és Egyetemváros tömegközlekedési útvonalán kívül.

A diákok a vizsgálathoz üres papírlapot kaptak, amire bármit és bármivel lehetett rajzolni, festeni, írni, megjegyzéseket fűzni. A felvétel körülményei évről évre módosultak, így összevetésük csak nagy vonalakban ad iránymutatást. A minta vegyes volt, az egyetemista populációból adódóan csak aktív, munkavállaló korúak kerültek a mintába, de életkort tekintve 18 és 60 év között mindenféle életkor előfordult. Ami a vizsgálatba bekerülő személyeket összekötötte az a speciális szakmai érdeklődés: a kulturális antropológia volt.

Negyvennyolc különböző méretű és különböző részletességű térkép maradt meg a diákoktól. A térképekre sok elem rákerült. Viszonyítási pontnak majdnem minden esetben közlekedési csomópontokat adtak meg: legjellemzőbb a miskolci MÁV állomást a Tiszai Pályaudvart, a helyközi járatok Búza-téri csomópontját és a Miskolci Egyetem kampuszát.

A miskolci diákok a lakóhelyüket is vonatkoztatási pontként használták. Nem meglepő, hogy a miskolci lakóhellyel rendelkezők részletesebb térképet rajzoltak, amelynek formája erősebben hasonlított a kartográfiai nyomatokon megjelenített, leképzett fizikai térhez. Ez a csoport a város egészére tett utalásokat. A kollégisták már egészen más képet rajzoltak. Az egyik legfontosabb különbség a miskolci és kollégista diákok között az volt, hogy a kollégisták a Tiszai Pályaudvar és az egyetemi kampusz közötti útszakaszon alig jelöltek meg ele-

Példák a mentális térkép társadalomtudományi alkalmazására

met. Miskolc belvárosa szinte láthatatlan volt az egyetemisták számára. Sem a sétálóutca, sem a főbb turisztikai látványosságok, vagy miskolci üzletek, hivatalkok nem jelentek meg a képeken. A kampusz és a város kapcsolódása esetleges volt, Miskolc térszerkezetében csak kevés esetben tudták elhelyezni az egyetem területét.

Ebből a sematikus képből néhány rajz különbözött. Az egyik ilyen említésre méltó rajzon a diák kizárólag vendéglátóhelyeket jelenített meg, kocsmák szerint tematizálta Miskolcot. Ez a térkép volt az, amely legjobban közelített a város fizikai jellemzőihez, és tükrözte azt az összetett városképet, amellyel Miskolc rendelkezik. A térképekről való beszélgetés során az is kiderült, hogy kollégistaként neki van a legtöbb, nem szakmai, és nem egyetemi ismeretsége a diákok közül. Kapcsolatai nagy része kocsmákból eredeztethető, de elmondása szerint ezeket a kapcsolatokat sikerrel működteti a „kocsmán kívüli életben” is.

A Miskolcot körbeölelő Bükk aránytalanul kevés jelölést kapott. Egy magát túrázóként meghatározó diák rajzolta be a város Bükkkel való kapcsolatát és a Miskolc közelében fekvő településeket.

A mentális térképek kiaknázatlan lehetőséget jelentenek mind a turizmus, mind a marketing területén. Miskolc város és a Miskolci Egyetem számára hasznos eredménnyel járna egy szisztematikus kutatás, amelyben kirajzolódhatna, hogy a hogyan látják, használják, képezik le az emberek a város tereit, hogyan áll össze a fejükben egy város képe és hogyan tájékozódnak abban. A város és a kampusz összekapcsolásának lehetőségei is kirajzolódhatnak a diákok mentális térképeit vizsgálva.

Diósgyőr-vasgyári kolónia térszerkezet-társadalom kapcsolata

A harmadik példa egy szisztematikus kutatás eredményeit foglalja össze.

A vizsgálati helyszín, a Diósgyőr-vasgyári kolónia első épületei 1868-ban épültek. Jelenleg egy gettósodó lakótelep, amelynek a város felé nyitó része a „számozott utcák” nagy sajtóvisszhang kíséretében ad magáról hírt évről évre. A kolónia egészét ezen utcák alapján ítélik meg(/el), pedig a kolónia területének nagy része nem látszik a városban utazók számra. A 1800-as évek végén kiépített kolónia elmaradt rehabilitációja megőrizte az eredeti térszerkezetet, a lakásállomány jelentős része ma is áll. Az elmaradt rehabilitáció lehetővé tett egy hosszú távú vizsgálatot, amelyet 1998/2000-ben, és 2017/18-ben végeztem. A vizsgálat módszere a mentális térképezés volt. Az első vizsgálat alkalmával 25 térképrajzolatás történt a kolóniában élőkkel. A rajzokat interjúkörnyezetben készítették az adatközlők egy előre megrajzolt térképvázlatra. Az adatközlők feladata az volt, hogy jelöljék/rajzolják a nekik tetsző/nem tetsző helyeket, jelöljék a személyes életükben fontos helyszíneket, bármit, ahová említésre

méltó emlék köti őket. A második vizsgálatnál 16 térkép készült el ugyanezen módszertan szerint.

A térképek elemzéséhez Lynch „városkép elemeit”¹⁵ hívtam segítségül, így a határvonal, útvonal, övezet, csomópont, vonatkoztatási pont képezte az interjúk elemzésének alapját.

A kutatás első szakaszának egyik legfontosabb eredménye az volt, hogy a kolónia lakosságának rétegzettségét az interjúalanyok leképezték a térben. Az egyes területre adott pontszámok tükrözték a rétegekhez tartozó társadalmi megítélést. A válaszok alapján 5 körzetet tudtam azonosítani a kolónián belül. A legjobbnak tartott területeken magasabb presztízsű lakások és intézmények találhatóak, a peremrészeken – így a számozott utcák is – a megítélés párhuzamba állítható az alacsony komfort és presztízzsel rendelkező házak megítélésével.

A térképek rajzolásakor, és a hozzáfűzött kommentárokból kirajzolódik az a lépcsőzetesség, ahogyan erősödik a terület slum jellege. Az első vizsgálatban árnyaltan jelentek meg a kolónián belüli területrészek, a húsz évvel későbbi vizsgálatban a kolónia frekvenciáltabb részét is egy nagy blokként jelezték a rajzoláskor. Az első vizsgálatnál passzivitás és várakozás mellett, még tetten érhetőek voltak pozitív, emlékekkel dúsított kellemes érzeteket megjelenítő megnyilatkozások. Az „előkelő” és „uras” kifejezések akkor is ha csak nosztalgizálás, de jelen voltak. A második vizsgálatban csökkentek a pontszámok és erőteljesen megjelent a félelem érzete. A második vizsgálatban erősebb artikulációja volt a leromlottságnak, és annak, hogy a terület nem javítható. A korábbi pozitív emlékek csak töredékében jelentkeztek, a pozitív megnyilatkozások száma csökkent. Új elemként megjelent a kolónia egyik térrészének megsemmisülése (számozott utcák egy részének lebontása) miatt érzett öröm és megkönnyebbülés. A depriváció mértéke abban is megfogható, hogy a házak szanálása utáni helyzete a kérdezettet nem érdekelte, tehát nem valami új létrehozása miatt szorgalmazta a házak lebontását, hanem az eltávolítás ténye, a rossz megszűntetése volt a fontos számára.

Módszertanilag ez azt is jelenti, hogy egy leromló területrész vizsgálatánál a meglévő értékek, a társadalmi tagozódás, a pozitív/negatív megítélések, határvonalak, kontaktzónák mellett a területrész változásának, megszűnésének víziójára is érdemes rákérdezni. Mert ha ez a vízió, vagy az e fölött érzett öröm megjelenik, akkor a depriváció egy mélyebb fokán áll a vizsgált terület. Ha ez kiegészülhet egy longitudinális vizsgálatral, akkor összehasonlítható elemzéssel a szlömösödés intenzitása is mérhetővé válik mentális térképek felvételével.

¹⁵ Kevin LYNCH, *The Image of the City*, (Cambridge MA: Technology Press, 1960)

Példák a mentális térkép társadalomtudományi alkalmazására

A témában megjelent fontosabb publikációim:

DOBÁK Judit, „Rozsdás vidék: A kohászat térségihatásainak és a területi fejlődésben játszott szerepének időbeli változásai”, in *Írások és képek Bán András 60. születésnapjára*, szerk. DANÓ Orsolya, (Miskolc: Kulturális és Vizuális Antropológiai Intézet, 2011) 139–148.

DOBÁK Judit, „A diósgyőri kohászat barnamezős területének fejlesztési lehetőségei”, *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, 10(2013) 1. sz. 37–48.

Judit DOBÁK, „The Mental Map of a Rural (workers’) Housing Estate in Hungary: An Urban Anthropology Research”, *Belvedere Meridionale*, 30(2018) Nr. 4. 141–159.

Judit DOBÁK, *Space and social hierarchy: Results of a longitudinal study with mental map*, in *Mental mapping: The Science of Orientation*, ed. László LETENYEI and Judit DOBÁK, (Passau: Schenk Verlag, 2020) 151–173.

Mental mapping: The Science of Orientation, ed. László LETENYEI and Judit DOBÁK, (Passau: Schenk Verlag, 2020)